

Türkiye’de Beş Yıllık Kalkınma Planlarında Yetişkin Eğitimi*

Nurcan Korkmaz**

ÖZET

Türkiye’de 1963 yılından itibaren hazırlanmaya başlanan Beş Yıllık Kalkınma Planları, ekonomik, sosyal ve kültürel alanlarda, uzun dönemde gerçekleştirilecek büyüme hedeflerini ortaya koyan temel politika dokümanlarıdır. 2018 yılına kadar on tane Beş Yıllık Kalkınma Planı hazırlanmıştır. Söz konusu tüm Kalkınma Planları’nın temel hedefi; toplumda genel hedef birliğinin ve toplum kalkınmasının sağlanması, insanların mesut ve müreffeh hale gelmesidir. Eğitim, ülke ve toplumun kalkınmasında, bilinçli bireylerin yetiştirilmesinde dikkate alınması gereken önemli faktörlerden biridir. Bu açıdan bakıldığında, yetişkinlerin yeteneklerini geliştirmelerine, bilgilerini artırmalarına, teknik veya mesleki

* *Adult Education in the Five-Year Development Plans in Turkey*

** Doktora Öğrencisi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Hayat Boyu Öğrenme ve Yetişkin Eğitimi Anabilim Dalı, nurcankorkmazz@gmail.com

** *PhD Student, Ankara University Faculty of Educational Sciences Department of Lifelong Learning and Adult Education*

yeterliklerini iyileştirmelerine veya bu yetenek, bilgi ve yeterliklerine yeni bir yön vermelerine, tutum ve davranışlarını hem kişisel gelişme bakımından, hem de dengeli ve bağımsız bir toplumsal, ekonomik ve kültürel gelişmeye katılma bakımından değiştirmelerine olanak sağlayan yetişkin eğitimi de Kalkınma Planları’nın temel hedefi olan her alanda toplumsal kalkınma açısından büyük önem taşımaktadır. Bu nedenle, bu çalışmada 1963 yılından 2018 yılına kadar hazırlanan 10 Beş Yıllık Kalkınma Planı’nda yetişkin eğitimi politikalarının ve değişen sosyo-ekonomik koşullar altında bu politikalarda yaşanan değişimlerin analizi amaçlanmıştır. Bu amaç çerçevesinde “Kalkınma Planları’nda hâkim olan yetişkin eğitimi politikaları nelerdir ve bu politikalar 1963’ten günümüze nasıl bir değişim geçirmiştir?” sorularına yanıt aranmıştır. Öncelikle Kalkınma Planları’nda hâkim olan yetişkin eğitimi politikaları tespit edilmiş, yetişkin eğitiminin Kalkınma Planı içindeki konumu, hangi sektörlerle birlikte ele alındığı, hangi kavramlarla nitelendirildiği ve nasıl tanımlandığı ortaya konulmuştur. Sonrasında ise genel olarak Kalkınma Planları’nda yetişkin eğitimi yaklaşımında yaşanan değişimler tartışılmıştır.

Doküman analizi yönteminin kullanıldığı çalışmada yetişkin eğitiminin yeri her bir Beş Yıllık Kalkınma Planı’nda, ‘yetişkin eğitimi’, ‘halk eğitimi’, ‘sürekli eğitim’, ‘yaşam boyu öğrenme’ ve ‘hayat boyu öğrenme’ anahtar kelimelerinin taranmasıyla tespit edilmiş; bu kavramların yer aldığı alt başlıklara göre yetişkin eğitime atfedilen rol ve bu rollerin süreç içinde nasıl değiştiği belirlenmiştir. Araştırma bulgularına göre, yaklaşık elli beş yıldır uygulanmakta olan Kalkınma Planları kapsamında, yetişkin eğitimi politikalarının alanın sorunlarını çözüme gücünden uzak kaldığı görülmüştür. Özellikle 1980 sonrası uygulamaya konulan neoliberal politikaların etkisiyle, yetişkin eğitiminin temel hedeflerinden uzaklaşıldığı, bunun yerine piyasanın ihtiyaç duyduğu becerileri edinmiş, istihdam edilebilir bireyleri yetiştirme, eğitimi piyasa ile uyumlu hale getirme amacının ön plana çıktığı tespit edilmiştir.

Anahtar kelimeler: Beş Yıllık Kalkınma Planları, Kalkınma, Planlama, Yetişkin Eğitimi, Neoliberal Politikalar

ABSTRACT

Five Year Development Plans which have been being prepared since 1963 in Turkey are the basic policy documents that introduce the growth targets to be performed in long-term in economic, social and cultural areas. Ten five-year development plans have been prepared by 2018. The main objective of all these development plans is to provide target union and community development in society and to make people happy and wealthy. Education is one of the important factors that should be taken into consideration in the development of the country and society, and in raising of conscious individuals. From this point of view, adult education, which enables adults to improve their skills, to improve their knowledge, to improve their technical or professional competencies or to give a new direction to these skills, knowledge and competences, and allows them to change their attitudes and behaviors both in terms of personal development and in a balanced and independent social, economic and cultural development, is of great importance in terms of social development in every field which is the main objective of development plans. Therefore, the aim of this study is to analyze the adult education policies and the changes in these policies under the changing socio-economic conditions in 10 five-year development plans prepared from 1963 to 2018. For this purpose, answers to the questions “What are the adult education policies that are dominant in development plans and how have these policies changed from 1963 to today? “ has been sought. First of all, adult education policies prevailing in development plans have been identified, and the position of adult education in the development plans, which sectors are considered together, which concepts are defined and how they are defined have been introduced. Afterwards, the changes in the approach of adult education in development plans are discussed. In the study, in which document analysis method has been used, the place of adult education was identified by scanning the keywords of adult education, public education, continuous education, lifelong education and lifelong learning in each five-year development plan; the roles attributed to adult education and how these roles changed in the process according to the subheadings containing these concepts were determined. According to the research findings, adult education policies have been found to be far from the power to solve the problems of the field within the scope of the development plans

that have been implemented for approximately fifty-five years. Especially with the effect of neoliberal policies put into practice after 1980, it has been determined that the aim of adult education has moved away from the basic objectives of education, instead, raising individuals who acquired the skills required by the market and who are employable and adapting education with the market has become the prominent aim.

Keywords: Five-Year Development Plans, Development, Planning, Adult Education, Neoliberal Policies

Türkiye'de 1961 Anayasasıyla ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınmayı demokratik yollarla gerçekleştirmek için hazırlanması hükme bağlanan Kalkınma Planları, ekonomik ve sosyal konular başta olmak üzere birçok alanda, sorunların tespitini yapıp, hedefler ve amaçlar belirleyerek geleceğe yönelik projeksiyon oluşturan planlardır. İlk Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın hazırlandığı 1963 yılından günümüze kadar on tane Beş Yıllık Kalkınma Planı hazırlanıp yürürlüğe konulmuştur.

İnsanlık tarihi kadar geriye götürülebilecek bir kavram olan kalkınma, tarihin farklı dönemlerinde farklı anlamlarda kullanılmıştır. Zira insanlık tarihin her döneminde içinde bulunduğu ortamı ve yaşam koşullarını iyileştirme çabası içinde olmuştur. İçinde bulunulan koşullara göre de kalkınma kavramına yeni anlamlar yüklenmiştir. Örneğin, *Ulusların Zenginliği'nde* Adam Smith kalkınma düşüncesini, "İngiltere'nin bolluk ve yeniliğe doğru ilerleme süreci" olarak ifade ederken; Willis (2005), David Ricardo'nun, kalkınmanın itici gücünün ticaret ve teknik yenilikler olduğunu öne sürdüğünü belirtmektedir. Karl Marx ise kalkınma kavramını tarihsel perspektif içinde incelemiş ve gelişen toplum içerisinde sınıf çatışmasına bağlı bir olay olarak ele almıştır (Savaş, 2007). Önceleri yalnızca Batılı ülkeler için değerlendirmeye tabi tutulan kavram, II. Dünya Savaşı sonrasında

modernleşme ve sanayileşmeyle eşdeğer anlamda kullanılmaya başlanmış ve 1950'li yılların ortalarından itibaren dünya ölçeğinde önem kazanmıştır (Kaynak, 2005: 15). Zira II. Dünya Savaşından sonra, sömürgeciliğin sona ermesiyle birlikte kurulan ulus devletler için siyasi bağımsızlık kadar ekonomik bağımsızlık da önemli hale gelmiştir ve ekonomik bağımsızlığı gerçekleştirmenin yollarından biri de ulusal ve toplumsal kalkınmadır. Bunun için de devletin ekonomiye müdahalesi kaçınılmaz olmuş ve bu anlamda devlete yüklenen sorumluluklar da artmıştır. Aslan (2015)'a göre “bunun gelişmiş kapitalist ülkelerdeki karşılığı refah devleti iken az gelişmiş ülkelerde ise ulusal kalkınmacı devlet olmuştur.” İlk başlarda, kalkınma kavramı yalnızca ekonomik boyutları ile ele alınırken, zaman içerisinde sosyal, siyasal ve çevresel boyutları da olan bir unsur olarak değerlendirilmeye başlanmıştır (Mızrak, 2017). Eğitim de kalkınmanın en önemli unsurlarından biridir. Çünkü eğitimin öncelikli işlevleri arasında bireyin, toplumun ve gelecekteki insanlığın gelişimini ve refahını güçlendirmek yer almaktadır. Bu açıdan bakıldığında doğrudan ya da dolaylı etkileriyle milli gelirin artmasına neden olan eğitim, ülkelerin gelişmişlik seviyesinin önemli göstergelerinden biridir. Bu çerçevede eğitimin eksikliği “az gelişmişliğin” nedenlerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Eğitim düzeyi, toplumların gelişmişlik derecesini belirlemede en önemli faktörlerden biridir. Eğitim, sadece bireylerin var olan potansiyelini açığa çıkarmak, iyileştirmek ve yeteneklerini geliştirmekle kalmaz, aynı zamanda toplumun kalkınmasını da sağlar. Bu nedendir ki eğitimin katkısıyla kalkınmanın hız kazanacağı yadsınamaz bir gerçektir. Zira kalkınma için gerekli olan doğal kaynaklar ve fiziki sermaye gibi ekonomik unsurların kullanılması ve geliştirilmesi de insan becerisine bağlıdır ve bu beceriyi insanlar eğitim yoluyla kazanırlar (Taş, 2007).

Kalkınmanın gerçekleşebilmesi için belirli bir plan dâhilinde olması şarttır. Geleceğe ilişkin öngörüler sunan bir süreç olan planlama,

plana konu olan durumun öncesini, şimdisini ve sonrasını içeren geniş kapsamlı bir yapıdır (Şimşek ve Mercanoğlu, 2018). Planlama sürecinde en önemli etken belirsizliktir. Geleceğin belirsiz olması ve öngörülerle hareket etme zorunluluğundan dolayı planlama için “belirsizlik altında karar verme işlemi” (Taş, 2007) denilmektedir.

Türkiye’de planlamanın kısa bir geçmişi olduğu söylenebilir. Ekim Devrimi’nin ardından kurulan Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği’nde 1929 yılında uygulamaya konulan “planlama”, 1930’larda yaşanan ekonomik krizin etkisi ile kapitalist ülkelerde, İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra da “gelişmiş” ve “azgelişmiş” kapitalist ülkelerde uygulanmaya başlanmıştır (Küçükler, 2012). 1961 Anayasası ile Türkiye’de Kalkınma Planları’nın hazırlanması ve uygulanması hükme bağlanmış ve yasal bir zorunluluk haline gelmiştir.

Ekonomik ve sosyal konular başta olmak üzere birçok alanda, sorunların tespitini yapıp, hedefler ve amaçlar belirlemeyi hedefleyen planlı kalkınma politikası içinde eğitim de “ekonominin insangücü gereksinimini” karşılayan ve “halkın eğitim düzeyini yükselterek” toplumsal değişmeye katkı sunan bir “sektör” olarak Kalkınma Planları içindeki yerini almıştır (MEB, 1993:5).

Yetişkinlerin yeteneklerini geliştirmelerine, bilgilerini artırmalarına, teknik veya mesleki yeterliklerini iyileştirmelerine veya bu yetenek, bilgi ve yeterliklerine yeni bir yön vermelerine, tutum ve davranışlarını hem kişisel gelişme bakımından hem de dengeli ve bağımsız bir toplumsal, ekonomik ve kültürel gelişmeye katılma bakımından değiştirmelerine olanak sağlayan yetişkin eğitimi de (Duman, 2007) Kalkınma Planları’nın temel hedefi olan her alanda toplumsal kalkınma açısından büyük önem taşımaktadır. Özellikle örgün eğitim dışında kalan bireylerin eğitim ihtiyaçlarını karşılayarak halkın eğitim düzeyini yükseltmenin ve aynı zamanda da istihdam öncesi dönemde meslek eğitimleri yoluyla ekonominin insangücünü karşılayanın en

önemli yollarından biridir. Bu açıdan Beş Yıllık Kalkınma Planları'nda yetişkin eğitimi politikaları ve belirlenen hedeflerin neler olduğunu ortaya koymak önemlidir.

Bu çalışmada, Türkiye'de Kalkınma Planları'nda yetişkin eğitimi politikalarının ve değişen sosyo-ekonomik koşullar altında bu politikalarda yaşanan değişimlerin analizi amaçlanmıştır. Bu amaç çerçevesinde “Kalkınma Planları'nda hâkim olan yetişkin eğitimi politikaları nelerdir ve bu politikalar 1963'ten günümüze nasıl bir değişim geçirmiştir?” sorularına yanıt aranmıştır. Öncelikle Kalkınma Planları'nda hâkim olan yetişkin eğitimi politikaları tespit edilmiş, yetişkin eğitiminin Kalkınma Planı içindeki konumu, hangi sektörlerle birlikte ele alındığı, hangi kavramlarla nitelendirildiği ve nasıl tanımlandığı ortaya konulmuştur. Sonrasında ise genel olarak Kalkınma Planları'nda yetişkin eğitimi yaklaşımında yaşanan değişimler tartışılmıştır.

Yöntem

Araştırmada, nitel araştırma yöntemlerinden doküman (belge) incelemesi tekniği kullanılmıştır. Doküman incelemesi araştırılacak konu ile ilgili yazılı kaynakların analizini kapsar (Yıldırım ve Şimşek, 2008: 187). “Bu teknik, resmi ya da özel kayıtların toplanması, sistematik olarak incelenmesi ve değerlendirilmesinde yararlanılan bir veri toplama” sürecidir (Ekiz, 2009: 70). Araştırmada toplanan veriler betimsel analiz tekniği ile analiz edilmiştir. Betimsel analiz, çeşitli veri toplama teknikleri ile elde edilmiş verilerin daha önceden belirlenmiş temalara göre özetlenmesini ve yorumlanmasını içeren bir nitel veri analiz türüdür. Bu analiz türünde araştırmacı topladığı verilerde araştırma konusuna ilişkin öne çıkan özellikleri yansıtabilmek amacıyla doğrudan alıntılara sık sık yer verebilmektedir. Bu analiz türünde temel amaç elde edilmiş olan verileri okuyucuya özetlenmiş ve yorumlanmış bir biçimde sunmaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2008).

Araştırmanın veri kaynakları, 1963 ile 2018 yılları arasında uygulanmış on Kalkınma Planı’ndan oluşmaktadır:

1. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (I. BYKP): 1963-1967
2. İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (II. BYKP): 1968-1972
3. Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (III. BYKP): 1973-1977
4. Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (IV. BYKP): 1979-1983
5. Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (V. BYKP): 1985-1989
6. Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı (VI. BYKP): 1990-1994
7. Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (VII. BYKP): 1996-2000
8. Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (VIII. BYKP): 2001-2005
9. Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı (IX. BYKP): 2007-2013
10. Onuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı (X. BYKP): 2014-2018).

Kalkınma Planları’nda yetişkin eğitime dair veriler, ‘Halk Eğitimi’, ‘Yetişkin Eğitimi’, ‘Sürekli Eğitim’, ‘Yaşam Boyu Eğitim’, ‘Yaşam Boyu Öğrenme’ ve ‘Hayat Boyu Öğrenme’ kavramlarının taranmasıyla toplanmış ve analiz edilmiştir. Kalkınma Planları’nda hâkim olan yetişkin eğitimi politikalarının tespiti ve analizi için yetişkin eğitiminin Kalkınma Planı içindeki konumu, hangi sektörlerle birlikte ele alındığı, hangi kavramlarla nitelendirildiği ve nasıl tanımlandığı ortaya konulmuştur. Ortaya konulan bu veriler üzerinden Türkiye’de yetişkin eğitime yönelik yaklaşımın geçirdiği değişimler tartışılmıştır.

Bulgular ve Yorum

Araştırma bulgularında, önce sırasıyla Beş Yıllık Kalkınma Planları’nda yetişkin eğitime dair bulgular ortaya konulmuş, ikinci

aşamada ise genel olarak Kalkınma Planları'nda yetişkin eğitime yönelik yaklaşım değişiklikleri tartışılmıştır.

i) Beş Yıllık Kalkınma Planları'nda Yetişkin Eğitimi

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda Yetişkin Eğitimi

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, 1963-1967 yılları arasındaki dönemi kapsamaktadır. Bu planda eğitimle ilgili olarak, nitelikli iş gücü eksikliklerinin tespiti, yetişen insanların sayısı ve niteliği üzerinde durulmuştur (DPT, 1963: 441).

Planda yetişkin eğitimi kavramına doğrudan yer verilmemiştir. Halk eğitimi, kavram olarak insangücü, istihdam, eğitim ve araştırma bölümünde geçmekle birlikte, halk eğitiminin nasıl gerçekleşeceğine, kimlere yönelik olacağına, hangi kurumlarda verileceğine dair bir açıklama yapılmamıştır. Planda halk eğitime ilişkin olarak, “Kalkınma Planında da özel bir yer verilen halk eğitimi konusu, toplum kalkınması bölümünde incelenmiştir” (DPT, 1963: 461) denilmektedir ancak toplum kalkınması bölümünde halk eğitimi ya da yetişkin eğitime ayrılmış bir bölüm bulunmamaktadır. Bu bölümde belirtilen hedefler arasında “Halkın katılmasını sağlamak bakımından idare ile halk arasında işbirliğini kurmak için, bir yandan idare elemanlarının özel bir eğitimden geçmesine, öbür yandan halk önderlerinin yetiştirilmesine önem verilecektir.” (DPT, 1963:104); ilkeler kısmında ise “Her çeşit eğitimle halkın çalışmalarında daha verimli olmasını sağlamak, üretkenliği ve üretimi artırmak.” (DPT, 1963: 104) denilmektedir ancak halk önderlerinin nasıl yetiştirileceğine veya halka verilecek eğitimlerin içeriğine, programına, hedef kitlesine ya da bu eğitimlerin kimler tarafından verileceğine dair herhangi bir açıklama bulunmamaktadır. Planda yaygın eğitim kavramı, gelir dağılımı politikası başlığı altında “yaygın eğitim merkezleri ... yoluyla kabiliyetli gençlerin sosyal ortam engellerini aşarak lâyık oldukları seviyelere yükselmeleri sağlanacak, böylece insan gücü kaynağı da

diğer iktisadi kaynaklara paralel olarak en iyi şekilde değerlendirilecektir.” (DPT, 1963: 506) şeklinde yer almaktadır ancak halk eğitimde olduğu gibi yaygın eğitimde de hedeflenen politika ve uygulamalara dair bilgi ya da açıklamalara yer verilmemiştir.

İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı’nda Yetişkin Eğitimi

İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, 1968-1972 yılları arasındaki dönemi kapsamaktadır. Bu planda eğitime dair genel olarak ilk plandaki hedefler ve gerçekleşme oranları ve gerçekleştirilmeme nedenleri üzerinde durulmuş; bunun yanı sıra toplumun eğitim alma ve fırsat eşitliğinden yararlanmasının önemi ön planda tutulmuştur (DPT, 1968: 58).

II. BYKP’de yetişkin eğitimine, başta okuma-yazma öğretimi olmak üzere oldukça geniş yer verilmiştir. Yetişkin eğitimi faaliyetleri genel olarak yaygın eğitim kavramı altında değerlendirilmiş, yaygın eğitimin ne olduğu ve hangi kurumlar aracılığıyla yürütülebileceği, kimlere hizmet edeceği ortaya konulmuştur.

Eğitim başlığı altında, bütün eğitim faaliyetlerinin tek elde toplanmasının hizmetlerin yürütülmesini kolaylaştıracağına vurgu yapılarak “Halk Eğitimi Genel Müdürlüğü Milli Eğitim Bakanlığına bağlanacaktır” (DPT, 1968:168) denilmiştir. Eğitimin durumuna ilişkin planda ortaya konulan verilerde, yaygın eğitimin kamu kuruluşlarının sınırlı çalışmaları olarak yürütüldüğü, çalışmalar ve kurumlar arasında işbirliği bulunmadığı, programların belirli hedeflere bağlanmadığı ifade edilmiştir. Ayrıca yetişkinlerin okuma-yazma sorununu çözmek için yapılan yaygın eğitim çalışmalarının okur-yazar oranında hızlı bir yükselme sağlayamadığı belirtilmiştir. Bu sorunları aşmak için çalışmaların tek merkezde toplanması ve bütün eğitim kurumlarının Milli Eğitim Bakanlığı içinde toplanmasının önemli olduğu vurgulanmıştır. Ayrıca yetişkin eğitimi çalışmalarının özellikle kırsal bölgelere yönelik olarak sağladığı eğitim olanaklarının önemine

değnilerek “Bölge okulları halk eğitiminin ve çeşitli kurumların yürüttüğü yaygın eğitim çalışmalarının merkezi olacaktır. Bu okullarda köylerde ihtiyaç duyulan küçük sanat ve küçük hizmetlerle ilgili elemanların yetiştirilmesi için özel yaygın eğitim programları düzenlenecektir.” (DPT, 1968: 164) ifadesiyle yaygın eğitim ve halk eğitimi çalışmalarının özellikle köylerde ve yetişkin okuma yazma oranlarının düşük olduğu bölgelerde; halk eğitime yönelik çalışmaların bölge okullarında yürütülmesi planlanmıştır.

II. BYKP’de yetişkin eğitime dair politika, ilke ve hedefler yaygın eğitim başlığı altında ele alınmıştır. Bu anlamda en önemli adımlardan biri, planda yaygın eğitimin tanımlanmış, kapsam ve özelliklerinin belirlenmiş olmasıdır (DPT, 1968: 179):

Yaygın eğitim yetişkinlere okuma-yazma öğretmek, temel bilgiler vermek, en son devam ettikleri öğretim kademesinde edindikleri bilgi ve kabiliyetleri geliştirmek ve hayatını kazanmasını sağlayacak yeni imkânlar kazandırmak amacıyla verilen okul dışı eğitimidir. Yaygın eğitim, örgün eğitimin eksiklerini tamamlayıcı, üst okula gitmeyenler bakımından geliştirici bir eğitim ve örgün eğitimden yararlanma imkânları olmayanlar bakımından tek imkândır. Bu bakımdan yaygın eğitim, örgün eğitimden, bağımsız olarak ele alınmaz, örgün eğitim için geçerli ilke ve kuruluş düzeni yaygın eğitim için de geçerlidir

Hizmet içi eğitim programlarının da yaygın eğitim içinde değerlendirildiği programda, “Halk Eğitimi programlarının halkı okur-yazar duruma getirmek, temel bilgi ve alışkanlıkları kazandırmak ve öğrenme, daha ileri daha iyi bir hayat seviyesine ulaşma isteği uyandırmak, sorunları kavramalarına, çözmelerine ve bu yönde teşkilatlanmalarına yardımcı olmak, kişilerin meslek edinmelerini ve mesleklerinde ilerlemelerini sağlamak, halkın ilgisini çeken konularda çeşitli çalışmalar yapmak, kişileri çevrelerinin gereklerine göre eğitmek ve ilgilerini geliştirmek amacına yöneleceği” (DPT, 1968: 180) ve halkın aktif olarak katılacağı bu hizmetlerin devletin vatandaşlarına sağladığı hizmetler olarak yürütülmesinin gerekliliği vurgulanmıştır.

II. BYKP’de yetişkin eğitimi hedeflerinde ön plana çıkan konulardan biri de kadınların eğitimidir. Zira planda kadın eğitimi programlarının önemle ele alınarak geliştirileceği, bu çalışmaların daha geniş kitlelere ulaştırılmasının sağlanacağı, köy kadınları gezici kurslarının Milli Eğitim Bakanlığı bünyesine alınarak daha işlevsel hale getirileceği belirtilmektedir (DPT, 1968: 180).

Yetişkin eğitimi konusunda II. BYKP’de özellikle üstünde durulan son konu ise okuma yazma öğretimidir. Planda bu konuya ilişkin olarak “okuma-yazma öğretimi özel bir ağırlıkla ele alınacak, İkinci Beş Yıllık Plan döneminde bütün kamu kuruluşlarının ve gönüllü katılımcıların çalışmasıyla bir «Okuma-Yazma seferberliği» anlayışı içinde 5 milyon kişiye okuma-yazma öğretilenektir. Okuma-Yazma kurslarına devam edenlere temel bilgiler de verilecektir” (DPT,1968: 180) ifadelerine yer verilmektedir.

Ayrıca yaygın eğitim faaliyetlerinde radyo, film, televizyon ve grafiklerden de geniş ölçüde yararlanılacağı belirtilen II. BYKP, yaygın eğitimin tanımına, hedef ve amaçlarına yer verilmesi, okuma-yazma çalışmalarında hedefler belirlenmesi, yaygın eğitimi faaliyetlerinin yürütüleceği kurum ve kuruluşlar arasında işbirliğinin önemine değinilmesi, kadınların eğitime önem verilmesi açısından değerlendirildiğinde yetişkin eğitime I. BYKP’den daha fazla yer verildiği söylenebilir. Ancak II. BYKP’de de yetişkin eğitimi söylemine dair bir bütünlük olmadığı, aynı sayfa içinde halk eğitimi ve yaygın eğitim kavramlarının birbirlerinin yerine kullanıldıkları görülmektedir.

Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı’nda Yetişkin Eğitimi

Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı, 1973-1977 yılları arasındaki dönemi kapsamaktadır. Üçüncü Kalkınma Planı’nda öncelikle ilk iki plandaki eğitim hedeflerinin gerçekleşme durumlarına ilişkin bir değerlendirme yapılmıştır.

Planlı dönemde gelişmeler bölümünde, yaygın eğitim başlığı altında ilk iki planda belirlenen hedeflere yönelik değerlendirme yapılmıştır. Bu değerlendirmeye göre ilk iki planda yaygın eğitim faaliyetlerine yönelik belirlenen hedef ve programların tam olarak gerçekleştirilemediği belirtilmiştir. Yetişkin okuma yazma oranının yükseltilmesinde, sanayi içi eğitim yoluyla yetiştirilmesi planlanan insan gücü ihtiyacının karşılanmasında, hizmet içi eğitim faaliyetlerinde nitelik ve niceliğin sağlanmasında, yaygın eğitim faaliyetlerinin programlı ve işbirliği halinde yürütülmesinde plan hedeflerinin çok gerisinde kaldığı ifade edilmiştir (DPT, 1973: 774-775).

III. BYKP’de ‘uzun dönemli gelişme yönü’ başlığı altında “yaygın eğitim, örgün eğitim sistemini tamamlamış veya herhangi bir kademesinden çıkmış ve bu sisteme hiç girmemiş fertlerin temel eğitim ve meslekî bilgi ve beceri kazanmalarını veya yeteneklerini geliştirmelerini sağlamak üzere verilen kısa süreli eğitimi kapsamına alır.” (DPT, 1973: 776) ifadeleriyle yeniden tanımlanmış ve bu tanımlama ile yetişkin eğitiminde temel eğitimin yanı sıra mesleki bilgi ve beceri kazandırma özellikleri de eklenmiştir. Üçüncü Kalkınma Planı’nda yaygın eğitimin sadece tanımında değişiklik yapılmamış aynı zamanda yaygın eğitimin yönü de işgücü yetiştirmeye döndürülmüştür. Özellikle örgün eğitim dışında kalmış bireyler için, “bu gruba, insangücü açıklarını kapatmak üzere, belirli becerilerin kazandırılması ve yaygın eğitim sisteminden geçirilmeleri önemli bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır.” denilmekte, bu soruna çözüm olarak da “olgunlaşma süresinin kısa olması, insangücü ihtiyaçlarına kısa sürede cevap verme, elâstik düzenleme imkânları ve maliyetinin düşük olması nedenleriyle” (DPT, 1973: 776) yaygın eğitimin ön plana çıktığı belirtilmektedir.

Üçüncü plan döneminde gelişmeler başlığı altında ise, yaygın eğitim faaliyetlerine yönelik ilke ve tedbirler sıralanmaktadır. Buna göre, III. BYKP süresinde:

- Mesleki Teknik Yaygın Eğitim Kurumu’nun kurulması;
- Pratik sanat, pratik tarım, pratik sağlık, pratik otelcilik ve turizm okulları ile iş öncesi ve hizmet içi eğitim merkezleri faaliyetlerinin nitelik ve nicelik gelişmesinin sağlanması;
- İşgücüne yeni katılacakların, çalışma alanını değiştirecek insangücünün, özellikle kırsal kesimden kopan işgücünün tarım dışı sektörlere uyumunu sağlayacak biçimde yaygın eğitim faaliyetlerinin geliştirilmesi;
- Sanayide işbaşında ve monitör eğitimi merkezlerinde yürütülecek yaygın eğitimin Meslekî Teknik Yaygın Eğitim Kurumunca düzenlenmesi;
- Genel yaygın eğitimin, okuma-yazma öğretmenin ve asgarî temel bilgileri vermenin yanı sıra, millî birliği kuvvetlendirici şekilde vatandaşlık hak ve ödevlerini öğretmeye ve millî kültür unsurlarını tanıtmaya ve kişinin boş zamanlarını değerlendirme yeteneklerinin geliştirilmesine yönelmesi;
- Bu eğitim programlarının, mesleki ve teknik yaygın eğitim programlarını destekleyecek biçimde yönlendirilerek her iki program çalışmalarının birlikte yürütülmesinin sağlanması;
- Eğitim faaliyetlerinin yaygınlaştırılması ve geliştirilmesinde radyo ve televizyonun etkili bir biçimde kullanılması ve eğitim faaliyetlerinin geniş kitlelere ulaştırılması için TRT ile eğitim kurumları arasında işbirliği geliştirilmesi hedeflenmiştir.

Bu veriler göz önüne alındığında, III. BYKP’de yetişkin eğitimi yalnızca yaygın eğitim kavramı ile ele alınmış, sisteme bir bütünlük kazandırılması hedeflenmiş ve yetişkin eğitiminin mesleki beceri kazandırma, işgücü yetiştirme işlevi daha ön planda tutulmuştur denilebilir.

Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda Yetişkin Eğitimi

Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı, 1978-1983 yılları arasındaki dönemi kapsamaktadır. Bu planda eğitime dair genel olarak eğitim sisteminin hem niceliksel hem de niteliksel açıdan insan gücü yetiştirmedeki eksikliklerine vurgu yapılmıştır (DPT, 1979: 148). Yetişkin eğitimi, dördüncü planda da yaygın eğitim kavramı ile ele alınmış ve eğitim başlığı altında değerlendirilmiştir.

IV. BYKP'de de “olgunlaşma süresinin kısa olması, değişen koşullara ve gereksinmelere kısa sürede cevap vermesi, düzenlenmesindeki esneklik ve maliyetinin düşük olması nedeniyle önem kazanmakta” (DPT, 1979)olan yaygın eğitimin durum değerlendirilmesinde, önceki üç planda öngörülen hedeflerin gerçekleştirilemediği, yaygın eğitim faaliyetlerinde kurumlararası eşgüdümün sağlanamadığı, faaliyetlere ayrılan kaynakların etkili ve verimli kullanılmadığı, program ve içerik geliştirilmesine yönelik esnek bir düzenlemenin getirilemediği belirtilmiştir.

Değişen sosyo-ekonomik koşullara uyum sağlamak için örgün eğitim dışında kalan geniş yığınların eğitim eksikliklerini giderici, onların değişen toplumsal koşullara uymalarını sağlayıcı, kentleşmenin, endüstrileşmenin ve tarımda ileri teknolojinin gerektirdiği bilgi ve becerilerle donatılmalarına yönelik kapsamlı bir yaygın eğitim sisteminin düzenlenmesinin gerekliliği IV. BYKP'de de vurgulanmış ve bunu sağlamak için yaygın eğitime dair hedef ve ilkeler yeniden düzenlenmiştir. Buna göre (DPT, 1979: 459-460):

- Yaygın eğitimin, örgün eğitimi tamamlayacak biçimde ve çeşitli yaygın eğitim faaliyetleri arasında eşgüdüm sağlayıcı program ve içerik düzenlemelerine ağırlık veren bir sistem bütünlüğü içinde geliştirilmesi için gerekli düzenlemeler yapılacaktır.
- Endüstriyel sanat okulları değişen üretim yapısının istemleri doğrultusunda eğitim faaliyetlerinde bulunabilecek ayrıca, yaygın ve örgün eğitim sistemleri arasında gerek kurumsal gerekse içerik olarak bütünlük sağlayıcı ve geçişlere olanak verecek esnek bir yapıda düzenleneceklerdir.

- Örgün-yaygın eğitim bütünlüğü sağlanırken istihdam alanında kazanılan beceri ve deneyimlerin okul içi eğitimle eş olarak değerlendirilmesi için gerekli düzenlemeler yapılacaktır.
- İstihdam süreci içinde bulunan nitelikli elemanlardan özellikle teknik eğitimde eğitici personel olarak yararlanılmaları sağlanacaktır. Bu amaçla özellikle kamu yatırımcı ve işletmeci kuruluşlarıyla işbirliğinin gerçekleştirilmesi sağlanacaktır.
- Mesleki-Teknik yaygın eğitim etkinliklerinin geliştirilmesinde istihdam koşullarını dikkate alan, iş analizlerine dayalı eğitim programları geliştirilecektir.
- Gezici köy kursları, ilgili kuruluşların işbirliği ile tarım sektöründe çalışanlara tarım, hayvancılık, tarım alet ve makineleri konularında eğitim yapacak bir içeriğe kavuşturulacaktır. Bu amaçla tarım okullarının olanaklarından yararlanılacaktır.

Bu ilkeler, Dördüncü Kalkınma Planı’nda yaygın eğitim başlığı altında ele alınan yetişkin eğitiminde daha çok mesleki eğitime ve işgücü yetiştirilmesine, bireylerin ihtiyaçlarından çok istihdam koşullarına odaklanıldığını göstermektedir.

Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı’nda Yetişkin Eğitimi

Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, 1985-1989 yılları arasındaki döneme yönelik olarak hazırlanmıştır. Plandaki temel hedef 15-64 yaş grubunun yaygın eğitim ve hizmet içi eğitimlerle istihdam edilmesidir (DPT, 1985: 127). Yaygın eğitime, V. BYKP’de sadece eğitim bölümünde değil aynı zamanda insangücü, istihdam ve sosyal hizmetler, yardımlar ve sosyal refah başlıkları altında da yer verilmiştir.

‘Yaygın eğitim, insangücü’ başlığı altında, “kalifiye işçi yetiştirme konusunda temel tercih yaygın eğitim ve hizmet-içi eğitim olacaktır” (DPT, 1985: 130); ‘eğitim’ başlığı altında “yaygın ve örgün eğitim, piyasanın gerektirdiği yeni iş sahalarına göre eşit meslekî muhtevada planlanacak ve yürütülecektir” (DPT, 1985: 143); ‘sosyal hizmetler, yardımlar ve sosyal refah’ başlığı altında “örgün eğitim sisteminin belli kademesinden, daha ileri gitmeyerek, hayata atılma durumunda olan gençlere, örgün eğitim sistemi içinde düzenlenecek yaygın eğitim programları yoluyla meslek kazandırılması” (DPT, 1985: 199) ve

'istihdam' başlığı altında "istihdamın kalkınma ile uyumlu olarak geliştirilmesi için, teknoloji ve teşvik politikaları, gençlere yaygın eğitimle meslek kazandırma, yatırımların yurt sathında dağılımı, sektörel üretim hedefleri ile mal ve hizmet bazında faktör tercihleri, iç piyasaya veya dış piyasaya hitap etme konularındaki politikalar, istihdama etkileri açısından ekonominin genel dengeleri içinde dikkate alınacaktır" (s. 200) ve "ayrıca mesleki- teknik okul- içi eğitimle bütünleşmiş yaygın eğitim programlarıyla orta seviyede 650 bin kişiye, meslek yüksekokullarıyla 100 bin kişiye meslek kazandırılacaktır" (s. 206) ifadeleriyle plan boyunca meslek kazandırma ve istihdam politikaları, piyasanın ihtiyaçları gözetilerek ele alınmıştır.

Bu veriler göz önünde bulundurulduğunda yetişkin eğitiminin Beşinci Kalkınma Planı'nda eğitimsel ihtiyaçlar, bireylerin çok yönlü gelişimi, toplumun kalkınması ve demokrasinin geliştirilmesi ve okuma-yazma oranlarının yükseltilmesi işlevlerinden uzaklaşıldığı ve daha çok ekonomi terimleriyle ilişkilendirildiği, meslek edindirme ve piyasanın ihtiyaç duyduğu işgücünü yetiştirmeye odaklandığı söylenebilir.

Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda Yetişkin Eğitimi

Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı, 1990-1994 yılları arasındaki beş yıllık dönemi kapsamaktadır. Planda genel olarak eğitimin kalitesinin artırılması (DPT, 1990: 3) ve verimliliğinin artırılmasına odaklanılmıştır (DPT, 1990: 257).

Yetişkin eğitimi, bundan önceki Kalkınma Planları'nda olduğu gibi, altıncı planda da yaygın eğitim kavramı kullanılarak ele alınmıştır. Ancak yaygın eğitime sadece eğitim başlığı altında değil aynı zamanda insangücü, tüketicinin korunması, konut ve kırsal alana götürülen hizmetler bölümlerinde de yer verilmiştir.

Eğitim hedeflerinin belirtildiği bölümde yaygın eğitime ilişkin olarak aşağıdaki ifadelere yer verilmektedir (DPT, 1990: 293):

Yaygın eğitim, uluslararası ekonomik ilişkilerin gelişmesi, bilim ve teknolojiadaki yenilikler, haberleşme imkânlarının artması, "bilgi toplumu" çağına girme eğilimleri, mesleklerin yapısındaki hızlı değişimler, işgücü piyasasının ani isteklerinin ortaya çıkması gibi sebeplerle plan döneminde daha fazla önem kazanacaktır. Bu çerçevede yaygın eğitime ayrılan kaynaklar artırılarak, çıraklık eğitimi ve yaygın eğitimin kamu ve özel kesim işbirliği içinde sürdürülmesi sağlanacak ve bu konuda gönüllü kuruluşlardan da yararlanılacaktır.

Burada daha önceki Kalkınma Planları’nda yer almayan uluslararası ekonomik ilişkiler, bilgi toplumu ve gönüllü kuruluşlardan yararlanma ön plana çıkmaktadır.

Dördüncü planla başlayan ancak beşinci planda daha yoğun olarak görülen yetişkin eğitimini istihdam politikaları ve işgücü yetiştirmeyle ilişkilendiren yaklaşım Altıncı Kalkınma Planı’nda da yoğun olarak görülmektedir. Bu bağlamda eğitim hedefleri başlığı altında (DPT, 1990: 294-296):

- Eğitim sistemi, meslek kazandırıcı yaygın eğitim, ara insangücü ve yüksek nitelikli insangücü yetiştiren eğitim olmak üzere üç boyutlu bir yapıda ele alınarak kalkınmanın temel araçlarından birisi olarak etkinleştirilecektir.
- Yaygın eğitimde öncelik istihdama yönelik beceri eğitiminde olacaktır. İş ve İşçi Bulma Kurumu ile işbirliği yapılarak beceri ve meslek kazandırıcı eğitimin kapsamı ve imkânları genişletilecek, bu konuda kamu ve özel istihdam kuruluşlarının hizmet vermeleri teşvik edilecektir.

‘İnsangücü’ başlığı altında (DPT, 1990: 301):

- Ülkenin doğal ve ekonomik kaynaklarını geliştirerek insanın hizmetine sunmak esas olmakla birlikte, ekonomik ve sosyal gelişmenin ancak insangücünün iyi yetiştirilmesi ve eğitilmesi ile sağlanabileceği gözönünde bulundurularak, hem ilkokuldan üniversiteye kadar örgün eğitim kurumları, hem hizmet içi ve beceri kazandırma, çıraklık ve işbaşı eğitimi gibi yaygın eğitim metotlarıyla beşeri kaynaklarımızın yetişkinlik düzeyinin hızla yükseltilmesi ana hedeftir,
- İş analizlerine dayalı meslek standartları hazırlanarak mesleklere uygun vasıflar, işgücü piyasasının ihtiyaçlarına göre belirlenecektir. Meslek kazandırıcı örgün ve yaygın eğitim programları, gerekli bilgi ve becerileri verebilecek şekilde modüler bir yapıda düzenlenecektir.

‘Tüketicinin korunması’ başlığında (DPT, 1990: 308):

- Ev ekonomisi konusunda yaygın eğitim programlarıyla tüketicilerin bilgi sahibi olması sağlanacak, bu alanda kitle haberleşme araçlarından yararlanılacaktır. Tüketiciyi yanıltıcı reklamları önleyici tedbirler alınacaktır.

'Konut' başlığı altında (DPT, 1990: 317):

- Konut inşaatlarının çeşitli aşamalarında kaliteli üretim yapabilmek amacıyla vasıflı eleman yetiştirilmesi için yaygın eğitim imkânları geliştirilecektir.

'Kırsal alana götürülen hizmetler' başlığı altında ise (DPT, 1990: 321):

- Kırsal alanda yaşayan ailelerin eğitim ve kültür düzeylerinin yükseltilmesi için düzenlenen yaygın eğitim programı ve projeleri çeşitlendirilecek ve artırılacaktır,
- Tarım üreticilerinin hızla gelişen tarım teknolojisi ve biyoteknolojideki değişimleri uygulayabilmeleri için gerekli olan yaygın eğitim faaliyetleri, araştırma ve eğitim kurumlarının yapacağı entegre projelerle sağlanacak ve üreticinin bu konularda bilgilendirilmesi, yeni beceriler kazanmasında üniversiteler ile ilgili kamu kuruluşları etkin işbirliği halinde olacaktır.

ifadelerine yer verilmektedir.

Altıncı Kalkınma Planı'nda yetişkin eğitime dair bu veriler, plan döneminde yaygın eğitim faaliyetlerinin sadece eğitim başlığı altında sınırlandırılmadığını, farklı alanlara yaygınlaştırıldığını ortaya koymaktadır. Ancak alanlar genişletilmiş olsa da yaygın eğitime yüklenen temel işlev ağırlıklı olarak çeşitli alanlarda ihtiyaç duyulan insangücü ve vasıflı eleman yetiştirme ve mesleklerin gerektirdiği becerileri kazandırma anlayışı etrafında odaklanmaktadır.

Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda Yetişkin Eğitimi

Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, 1996-2000 yılları arasındaki beş yıllık döneme yönelik olarak hazırlanmıştır. Planda, bireylerin yetenek ve ilgilerine göre eğitim verilmesine (DPT, 1996: 19) ve her kademedeki eğitim uygulamalarının gözden geçirilerek, okul öncesinden emeklilik sonrasına kadar her kademedeki eğitim hizmetlerinin ihtiyaçlar doğrultusunda geliştirilmesine (DPT, 1996: 22) vurgu yapılmaktadır.

Yedinci Kalkınma Planı’nda yetişkin eğitimi, daha önceki planlarda olduğu gibi, yaygın eğitim kavramı ile ele alınmıştır. Yaygın eğitime planda, eğitim reformu, nüfus, tüketicinin korunması ve çevrenin korunması başlıkları altında yer verilmiştir.

Eğitim reformu bölümünde yaygın eğitime ilişkin olarak, yaygın eğitimin ekonominin insangücü ihtiyaçlarına uygun hale getirilmesi çalışmalarında amaçlanan düzeye ulaşamadığı, yaygın eğitimin yetersiz kaldığı; bununla birlikte, iş hayatında talebi sınırlı olan ve kısa süreli programlarla kazandırılacak mesleklere ilişkin eğitim programlarının yaygın eğitim programı kapsamına alınması ihtiyacının önemini koruduğu ifade edilmiştir (DPT, 1996: 25).

Eğitim reformunun amaç, ilke ve politikalarında ise; temel ilkenin örgün ve yaygın eğitim sisteminin nitelik ve niceliğinin geliştirilerek ekonomik büyüme ve sosyal gelişmenin en önemli unsurlarından olan insangücünün yetiştirilmesi olduğu belirtilmiştir (s. 27). Bunu sağlamak için, eğitim ve öğretimi tamamlayarak hayata atılan veya herhangi bir nedenle okuldan ayrılmış herkese hayatlarının her döneminde, kendi dallarında bilgi ve becerilerini geliştirme imkânları sağlanması; örgün veya yaygın eğitim alan ve aynı mesleki becerilere sahip olan kişilere eşdeğer meslek sertifikası verilerek denkliklerinin sağlanması hedeflenmiştir (s. 29).

Planda, vatandaşlara, nüfus konularıyla ilgili olarak yapılması hedeflenen bilgilendirme çalışmalarında; tüketicinin korunması, vatandaşların hak ve sorumluluklarına dair bilgi verilmesi için yapılacak çalışmalarda; çevre bilinci oluşturma konusunda yaygın eğitim ve kitle iletişim araçlarından yararlanılması hedeflenmektedir.

Yedinci Kalkınma Planı’nda yetişkin eğitimi açısından önemli sayılabilecek bir diğer adımda planda ilk kez ‘yaşam boyu eğitim’ kavramına yer verilmiş olmasıdır. Her ne kadar eğitim bölümünde yer almamış olsa da çevrenin korunması ile ilgili alınacak önlemler başlığı

altında “çevrenin korunmasına yönelik bilgilendirme ve bilinçlendirme çalışmaları, hedef kitlenin ihtiyaçlarıyla ilişkilendirilecek; çevrenin korunması yönünden taşıdığı stratejik öncelik göz önünde bulundurularak *yaşam boyu eğitim* ilkesi gözetilecektir” (s. 193) denilmektedir.

Yedinci Kalkınma Planı’nda yetişkin eğitimine yönelik verilere bakıldığında, yaygın eğitimin ekonominin insangücü ihtiyaçlarına uygun hale getirilmesi amacının ön plana çıktığı görülmektedir. Bunun yanı sıra mesleki beceri kazandırma, meslek eğitimlerine sertifika verilmesi ve yaygın eğitimin hayatın her alanında uygulanmasına vurgu yapılmaktadır. Planda ilk kez ‘yaşam boyu eğitim’ kavramına yer verilmiş olması da yetişkin eğitimi açısından önemlidir.

Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı’nda Yetişkin Eğitimi

Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, 2001-2005 yılları arasındaki beş yıllık dönemi kapsamaktadır. Planda geçmiş dönemlerde eğitime yönelik yapılan genel değerlendirmelerde fiziki alt yapı, donanımsal eksikliklerin devam ettiği ve bunun da eğitimin kalitesini düşürdüğü; tüm desteğe rağmen mesleki eğitimde istenilen ilerlemenin sağlanamadığı ve eğitime ayrılan bütçenin arttırılması gerektiği tespitinde bulunulmuştur (DPT, 2001: 14).

Sekizinci Kalkınma Planı’nda yetişkin eğitimine ilişkin önemli noktalardan biri yaygın eğitim kavramıyla birlikte hayat boyu öğrenme kavramının da kullanılmaya başlanmasıdır. Yaygın eğitim kurumları aracılığıyla hayat boyu öğrenme anlayışının ön plana çıkarılmaya başlandığı görülmektedir. Bu bağlamda hayat boyu öğrenme politikalarına ilişkin olarak aşağıdaki ifadeler yer verilmektedir (DPT, 2001: 85-86; 223):

- Milli eğitim, herkes için hayat boyu öğrenme yaklaşımıyla bilgiye ulaşma yol ve yöntemlerini öğreten, etkin bir rehberlik hizmetini içeren, eğitimin tüm evrelerinde yatay ve dikey geçişlere imkân veren, piyasa meslek standartlarına uygun, üretime dönük eğitime ağırlık veren, yetki devrini

esas alan, istisnasız tüm öğrenciler için fırsat eşitliğini gözetilen bir sistem bütünlüğü içerisinde yeniden düzenlenecektir.

- Toplumda hayat boyu öğrenme anlayışının benimsenmesini esas alan her türlü yaygın eğitim imkânı geliştirilecek; özellikle üniversiteye giremeyen gençlere kısa yoldan beceri kazandırma ve meslek edindirme faaliyetleri artırılacak, mahalli idarelerin, gönüllü kuruluşların ve özel sektörün bu konudaki faaliyetleri özendirilecektir.
- Eğitim sisteminin geliştirilmesi, ekonominin nitelikli işgücü ihtiyacını karşılayacak ve uluslararası rekabet gücünü artıracak şekilde sürdürülecektir. Eğitim sistemi, herkes için hayat boyu öğrenme yaklaşımıyla, etkin rehberlik hizmetini içeren, yatay ve dikey geçiş fırsat veren, yetki devrini esas alan, fırsat eşitliğini gözetilen, üretime dönük eğitime ağırlık veren bir bütünlük içinde yeniden düzenlenecektir. Bu kapsamda, ilköğretimde başlatılmış olan yeniden düzenleme çalışmaları ortaöğretimi, yükseköğretimi ve yaygın eğitimi de kapsayacak şekilde hızlandırılarak sürdürülecektir.

Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı’nda yetişkin eğitimi bağlamında, ilk yedi planda kullanılan yaygın eğitim kavramının yerini hayat boyu öğrenme kavramının aldığı görülmektedir. Benzer şekilde önceki planlarda, yaygın eğitimden beklenen nitelikli iş gücü yetiştirme, bireylere mesleki bilgi ve beceri edindirme misyonu hayat boyu öğrenme yaklaşımıyla bireylerin sorumluluğuna aktarılmaktadır. Aynı zamanda mahalli idarelerin, gönüllü kuruluşların ve özel sektörün bu alanda çalışmaya teşvik edilmesinin hedeflenmesi de devletin yetişkin eğitimi konusundaki sorumluluklarını bireylere, sivil toplum kuruluşlarına ya da özel sektöre devretmesinin ilk adımları olarak ele alınabilir.

Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı’nda Yetişkin Eğitimi

Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı, 2007-2013 arasındaki döneme yönelik olarak hazırlanmıştır. Dokuzuncu Kalkınma Planı’nda, genel olarak eğitimde işgücünün niteliğine yönelik duyarlılığın artırılması amaçlanmaktadır. Bu bağlamda, planda eğitime dair söylemler, politikalar ve hedefler daha çok ekonominin terimleriyle ifade edilmektedir.

Dokuzuncu Kalkınma Planı'nda yetişkin eğitiminin yaşam boyu öğrenme kavramı altında ele alındığı görülmektedir. Ancak yetişkin eğitiminin özellikle hedef kitlesi olan bireylerin eğitim ihtiyaçlarından daha çok piyasanın talepleri ön plana çıkarılmıştır. 'Eğitimin işgücü talebine duyarlılığının artırılması' başlığı altında (DPT, 2007: 84-86):

- Değişen ve gelişen ekonomi ile işgücü piyasasının gerekleri doğrultusunda, kişilerin istihdam becerilerini artırmaya yönelik yaşam boyu öğrenim stratejisi geliştirilecektir. Bu strateji, kişilerin beceri ve yeteneklerinin geliştirilebilmesi için, örgün ve yaygın eğitim imkânlarının artırılmasını, söz konusu eğitim türleri arasındaki yatay ve dikey ilişkinin güçlendirilmesini, çıraklık ve halk eğitiminin bunlara yönelik olarak yapılandırılmasını, özel sektör ve STK'ların bu alanda faaliyet göstermesini destekleyecek mekanizmaları kapsayacaktır.
- İşgücü piyasasına ilişkin bilgi sistemleri geliştirilmesi, eğitim ve işgücü piyasasının daha esnek bir yapıya kavuşturulması ve istihdamın ve işgücü verimliliğinin artırılması için, yaşam boyu eğitim stratejisi dikkate alınarak ekonominin talep ettiği alanlarda insangücü yetiştirilecektir.
- Toplumda yaşam boyu eğitim anlayışının benimsenmesi amacıyla e-öğrenme dâhil, yaygın eğitim imkânları geliştirilecek, eğitim çağı dışına çıkmış kişilerin açık öğretim fırsatlarından yararlanmaları teşvik edilecek, beceri kazandırma ve meslek edindirme faaliyetleri artırılabilecektir.

denilmektedir.

Planda yetişkin eğitime dair bu söylemler yukarıda da belirtildiği gibi piyasanın ihtiyaç ve taleplerini göz önünde bulunduran, bireylerin bütüncül gelişimini değil sermayenin talep ettiği becerileri kazandırmaya odaklanan, yetişkin eğitimini devletin sorumluluğu olmaktan çıkarıp STK'lar ve özel sektöre devretme eğilimi gösteren, eğitim terimleriyle değil ekonomi terimleriyle ifade edilen bir yaşam boyu öğrenme yaklaşımını ortaya koymaktadır.

Onuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda Yetişkin Eğitimi

Onuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı, 2014-2018 yılları arasındaki beş yıllık döneme yönelik olarak hazırlanmıştır. Planda eğitime dair genel vurgu gelişen çağa uyum açısından bilgi ve iletişim teknolojilerindeki

gelişmelerin takip edilmesi ve eğitim ile iç içe bilgi beceri kazanımına yöneliktir (Kalkınma Bakanlığı, 2014: 31).

Yetişkin eğitimi X. BYKP’de hem yaygın eğitim hem de hayat boyu öğrenme kavramları ile ele alınmıştır. Yaygın eğitim daha kültürel gelişmeler ya da eğitimler için tercih edilirken, işgücü yetiştirme konusunda yaşam boyu öğrenme yaklaşımı tercih edilmiştir. Örneğin planda kadına yönelik şiddetin ortadan kaldırılabilmesi amacıyla örgün ve yaygın eğitim yoluyla toplumsal bilinç düzeyi yükseltilecektir denilmektedir. Ancak eğitim politikalarına ilişkin politikalarda hayat boyu öğrenme yaklaşımından yararlanılacağı belirtilmektedir. Planda yer verilen hayat boyu öğrenme politikaları ve belirlenen hedefleri şunlardır (Kalkınma Bakanlığı, 2014: 31-33; 47; 186-187):

- Eğitim sisteminde, bireylerin kişilik ve kabiliyetlerini geliştiren, hayat boyu öğrenme yaklaşımı çerçevesinde işgücü piyasasıyla uyumunu güçlendiren, fırsat eşitliğine dayalı, kalite odaklı dönüşüm sürdürülecektir
- Eğitim sistemi ile işgücü piyasası arasındaki uyum; hayat boyu öğrenme perspektifinden hareketle iş yaşamının gerektirdiği beceri ve yetkinliklerin kazandırılması, girişimcilik kültürünün benimsenmesi, mesleki ve teknik eğitimde okul-işletme ilişkisinin orta ve uzun vadeli sektör projeksiyonlarını dikkate alacak biçimde güçlendirilmesi yoluyla artırılacaktır
- İşgücünün eğitim düzeyi yükseltilerek istihdam edilebilirliği artırılacak ve işgücü piyasasının talep ettiği becerilerin kazandırılması için yaşam boyu eğitim faaliyetlerine önem verilecektir
- Onuncu beş yıllık kalkınma planında ön plana çıkarılan konulardan biri de mesleki yeterliliklerin artırılmasıdır. Bunun için halk eğitim merkezleri ile yerel yönetimlerin meslek edindirme merkezlerinin, hayat boyu öğrenme merkezi olarak yeniden yapılandırılması ve bu merkezlerde sunulan temel beceri eğitim faaliyetlerinin nicelik ve nitelik olarak artırılması; bireylerin öğrenme fırsatları çeşitlendirilerek hayat boyu öğrenme faaliyetlerinin teşvik edilmesinin sağlanması ve temel becerileri kazandıran hayat boyu öğrenme programlarının geliştirilmesi gerekliliği belirtilmiştir.

Onuncu Kalkınma Planı’ndaki yetişkin eğitime dair bu veriler göz önünde bulundurulduğunda, planda yetişkin eğitiminin ağırlıklı olarak hayat boyu öğrenme kavramı ile ele alındığını belirtmek mümkündür. Bu hayat boyu öğrenme yaklaşımı, işgücü yetiştirilmesi,

mesleki becerilerin artırılması, okul-işletme arası ilişkileri, girişimcilik kültürünün yaygınlaştırılması, istihdam edilebilirliğin sağlanması, halk eğitim merkezlerinin beceri temelli meslek eğitimi veren kurumlara dönüştürülmesi gibi ekonomi terimleriyle ifade edilen bir yaklaşımdır. Bireylerin ihtiyaçlarından çok piyasanın talepleri, eğitimden çok ekonominin terimleri ön plana çıkmaktadır.

ii) Kalkınma Planları'nda Yetişkin Eğitime Yaklaşımda Yaşanan Değişimler

Türkiye'de 1980 sonrasında uygulamaya konulan neoliberal politikalar her alanı olduğu gibi, Beş Yıllık Kalkınma Planları'nı ve bu planlarda yer alan eğitime dair söylem, hedef ve politikaları da etkilemiştir. Küçüker'e (2012) göre 1980 öncesi Kalkınma Planları'nı 1980 sonrası planlarından ayıran temel ekonomik politika, dışa bağımlılığın azaltılması amacıyla devlet eliyle ulusal sermayenin güçlendirilmesine dayanmaktadır. Özellikle ilk dört Kalkınma Planı'nda toplumsal kalkınma, eğitimin devletin sorumluluğunda olması, okuma-yazma oranlarının yükseltilmesi, vatandaşların yaygın eğitimler yoluyla bilinçlendirilmesi konuları ön plana çıkmaktadır. Beşinci Kalkınma Planı'yla birlikte hem ekonomi hem de eğitime dair hedeflerde yeni bir anlayış belirginleşmeye başlamış; eğitim, özellikle de yetişkin eğitimi, 'küreselleşmeye uyum', 'AB'ye katılım', 'gelişmiş ülkelere ulaşma ve rekabet edebilme' ve 'bilgi toplumu olma', 'işgücünün talep ettiği bireyleri yetiştirme' gibi ekonomi-politik söylemlerle anılmaya başlanmıştır.

Özellikle Yedinci Kalkınma Planı ve sonraki üç planda yetişkin eğitimi yaygın eğitim kavramından daha çok hayat boyu öğrenme kavramı ile ele alınmaya başlanmıştır. Bu planlarda yetişkin eğitime yönelik vurgu, piyasanın talep ettiği işgücünü yetiştirmeye yöneliktir. Bu dönemde eğitim, 'istihdam edilebilirlik', 'girişimcilik', 'beceri edinme', 'öğrenmelerin sertifikalandırılması', 'rekabet', 'sivil toplum kuruluşları

ve özel sektörün desteği’ gibi ekonomi terimleriyle birlikte anılır olmuş olmuştur. Özellikle ‘yaygın eğitim’ yerine ‘hayat boyu öğrenme’ anlayışına geçiş önemlidir zira Yıldız’ın (2012) da belirttiği gibi ‘eğitim’ kavramı kamusalığa vurgu yapıp, devlete sorumluluk yüklerken; ‘öğrenme’ kavramı sorumluluğu bireye bırakan, onu müşterileştiren ve eğitimi de ticarileştiren bir anlayışı içermektedir.

Sonuç ve Öneriler

Türkiye’de yaklaşık ellibeş yıldır uygulanmakta olan Kalkınma Planları kapsamında (1963-2018) yetişkin eğitimi politikaları alanın sorunlarını çözüme gücünden uzak kalmıştır. Her Kalkınma Planı’nda mevcut durum değerlendirmesinde bir önceki planda belirlenen hedeflerin gerçekleştiremediği dile getirilmiştir.

Planlardaki yetişkin eğitimi politikaları, halkın eğitim gereksinimlerini çözüme konusunda “halkın istemleri doğrultusunda”, eşitlik ve hak anlayışı çerçevesinde ve demokrasinin geliştirilmesi yönünde karşılanmasına yönelmemiştir. Bunun yerine genel olarak eğitimde özel olarak da yetişkin ekonomi politikalarının şekillendirdiği ve talep ettiği ‘insangücü’nü yetiştirme ön planda olmuştur.

Yetişkin eğitiminin temel amacı olan örgün eğitimini tamamlayamamış ya da örgün eğitime hiç dâhil olmamış bireylerin bütüncül eğitim ihtiyaçlarını karşılayacak bir eğitim anlayışı ve okuma-yazma oranlarının yükseltilmesi, toplumsal kalkınma, demokratik bir toplum inşa etme hak ve sorumluluklarının farkında bilinçli vatandaşlar yetiştirme hedefleri özellikle 1980 sonrası hazırlanan planlarda yer almamıştır. Bunun yerine piyasanın ihtiyaç duyduğu becerileri edinmiş, istihdam edilebilir bireyleri yetiştirme, eğitimi piyasa ile uyumlu hale getirme amacı ön plana çıkmıştır.

Özellikle 1980 sonrası planlarda halk eğitimi/yaygın eğitim yerine, hayat boyu öğrenme anlayışı hakim olmuştur. Böylelikle, eğitim kavramı yerini öğrenmeye; devletin vatandaşlarını eğitme sorumluluğu

yerini, bireylerin kendi kendini yetiştirme zorunluluğuna ya da STK'ların insafına bırakmıştır.

Oysaki eğitimin tüm alanlarında olduğu gibi yetişkin eğitiminin temel amaç ve hedefi de halka hizmet etmek olmalıdır. Yetişkin eğitimi anlayışının bireyleri piyasanın talep ettiği ve ihtiyaç duyduğu 'işgücü' olarak yetiştirme konumundan çıkarılması şarttır. Bunun yerine tüm bireylerin eğitim hakkını eşitlik çerçevesinde ele alan, ihtiyaç duydukları her alanda onlara eğitim imkanı sunan ve bu eğitimin devlet tarafından ücretsiz olarak verilmesini sağlayan bir yetişkin eğitimi anlayışı uygulamaya konulmalıdır.

Bu çalışmada elde edilen bulgular göz önünde bulundurulduğunda, yetişkin eğitiminin meslekleşmesi açısından, yetişkinlere eğitim veren kurumlarda alan eğitimi almış kişilerin görev alması için gerekli düzenlemelerin yapılması konusunda politika yapıcılara önemli görevler düşmektedir. Bununla birlikte yetişkin eğitimi kurumlarında görev yapan uygulayıcıların, eğitim faaliyetlerini planlarken ve yürütürken, yetersiz de olsa, Kalkınma Planları'nda yer alan hedefleri ve yetişkinlerin ihtiyaçları ile toplumun beklentilerini karşılamayı göz önünde bulundurmaları önemlidir. Diğer taraftan bu çalışmada sadece Kalkınma Planları'nda yetişkin eğitiminin nasıl ele alındığı, yetişkin eğitime dair belirlenen politika ve hedefler ve bunlarda yaşanan dönüşümler ele alınmıştır. Ancak bu politika ve hedeflerin uygulamaya nasıl yansıdığını görmek önemlidir. Bu nedenle, yetişkin eğitime dair belirlenen hedeflerin uygulamaya yansımalarını gösterecek özellikle saha araştırmalarının yapılması konuya dair daha geniş ve kapsamlı bulgulara ulaşılmasına olanak sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

Aslan, A. O. (2015). *Bir Çalışma Alanı ve Siyasi Proje Olarak Kalkınma Yönetimi*. Yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

DPT (1963). Birinci beş yıllık kalkınma planı (1963-1967), Ankara: Başbakanlık Devlet Matbaası. <http://ekutup.dpt.gov.tr/plan1.pdf> 10.09.2017 tarihinde erişim sağlanmıştır

DPT (1968). İkinci beş yıllık kalkınma planı (1968-1972), Ankara: Başbakanlık Devlet Matbaası. <http://ekutup.dpt.gov.tr/plan2.pdf> (10.09.2017 tarihinde erişim sağlanmıştır)

DPT (1972). Üçüncü beş yıllık kalkınma planı (1973-1977), Ankara: DPT Yayın No: 1272. <http://ekutup.dpt.gov.tr/plan3.pdf> (10.09.2017 tarihinde erişim sağlanmıştır)

DPT (1978). Dördüncü beş yıllık kalkınma planı (1979-1983), Ankara: DPT Yayın No: 1664. <http://ekutup.dpt.gov.tr/plan4.pdf> (10.09.2017 tarihinde erişim sağlanmıştır).

DPT (1984). Beşinci beş yıllık kalkınma planı (1985– 1989), Ankara: DPT Yayın No: 1974. <http://ekutup.dpt.gov.tr/plan/plan5.pdf> (10.09.2017 tarihinde erişim sağlanmıştır).

DPT (1989). Altıncı beş yıllık kalkınma planı (1990– 1994), Ankara: DPT Yayın No: 2174. <http://ekutup.dpt.gov.tr/plan/plan6.pdf> (12.09.2017 tarihinde erişim sağlanmıştır).

DPT (1995). Yedinci beş yıllık kalkınma planı (1996– 2000), Ankara: 25 Temmuz 1995 Sayılı Resmi Gazete No: 22554. <http://ekutup.dpt.gov.tr/plan/vii/plan7.pdf> (13.09.2017 tarihinde erişim sağlanmıştır)

DPT (2000). Sekizinci beş yıllık kalkınma planı (2001–2005), Ankara: DPT Yayınları. <http://ekutup.dpt.gov.tr/plan/viii/plan8str.pdf> (14.09.2017 tarihinde erişim sağlanmıştır).

DPT (2006). Dokuzuncu kalkınma planı (2007–2013), Ankara: DPT Yayınları. <http://ekutup.dpt.gov.tr/plan9.pdf> (15.09.2017 tarihinde erişim sağlanmıştır).

Duman, A. (2007). *Yetişkinler Eğitimi*. (2. Baskı). Ankara: Ütopya

- Ekiz, D. (2009). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Anı.
- Kaynak, M. (2005). *Kalkınma İktisadı*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Küçükler, E. (2012). Türkiye’de Kalkınma Planları Kapsamında Yapılan Eğitim Planlarının Analizi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*. Ocak 2012 Cilt:20 No:1. ss. 9-26.
- MEB (1993). *Kalkınma Planlarında Eğitim*. Ankara: Araştırma Planlama ve Koordinasyon Kurulu Başkanlığı.
- Mızrak, M. (2017). *Asya Örneklerinden Hareketle Türkiye İçin Bir Kalkınma Modeli Değerlendirmesi*. Yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Savaş, V. F. (2007). *İktisatın Tarihi* (5. bas.). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Smith, A. (2018). *Ulusların Zenginliği*. Cilt 1 (5. Baskı). (Çev. Ayşe Yunus, Mehmet Bakırcı). İstanbul: Yeni Alan Yayıncılık.
- Umut T. (2007). *Türkiye’de Kalkınma Planları Işığında Eğitimin Kalkınmadaki Rolü*. Yüksek Lisans Tezi, Osmangazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir, 2007
- Şimşek, G. Mercanoğlu, C. (2018). Bir “Planlama” Örneği Olarak Köy Enstitüleri Deneyimi. *Planlama* 2018;28(3):261-280.
- T.C. Kalkınma Bakanlığı (2013). Onuncu Kalkınma Planı (2014–2018), Ankara. <http://ekutup.dpt.gov.tr/plan10.pdf> (16 Eylül 2017 tarihinde erişim sağlanmıştır).
- Yıldırım A, Şimşek H (2008). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldız, A. (2012). Transformation of Adult Education in Turkey: From Public Education to Life-Long Learning. In “*Neoliberal Transformation of Education in Turkey*”. (Edited by Kemal İnal and Güliz Akkaymak). Palgrave Macmillan.
- Willis, K. (2005). *Theories and Practices of Development*. New York: Routledge.